

دانشگاه گیلان

دانشکده علوم اداری و اقتصادی

گروه علوم سیاسی
گرایش روابط بین الملل

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد

بررسی نگرش کاربران ایرانی شبکه اجتماعی فیسبوک درباره عناصر ناسیونالیسم
(هویت ، مرز و شهروندی)؛ امکان شکل گیری آرمانشهر مجازی

استاد راهنما:

دکتر مهدی نجف زاده

استاد مشاور:

دکتر وحید سینایی

نگارش:

مهدیه انتظاری

بهمن ۱۳۹۲

دانشگاه گیلان

دانشکده علوم اداری و اقتصادی

گروه علوم سیاسی

عنوان پایان نامه :

بررسی نگرش کاربران ایرانی شبکه اجتماعی فیسبوک درباره عناصر ناسیونالیسم

(هویت ، مرز و شهروندی)؛ امکان شکل گیری آرمانشهر مجازی

نگارش :

مهدیه انتظاری

ارائه شده جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته روابط بین الملل

استاد راهنما :

دکتر مهدی نجف زاده

استاد مشاور :

دکتر وحید سینایی

بهمن ۱۳۹۲

با سپاس فراوان از همراهی و پشتیبانی جناب آقای دکتر نجف زاده به عنوان استاد راهنما و راهنمایی های ارزشمند جناب آقای دکتر سینایی به عنوان استاد مشاور، همچنین راهنمایی ها و کمک های سایر عزیزان در ارتقا مباحث آماری که بدون همراهی آن ها این کار انجام نمی شد و با قدردانی از زحمات و همراهی بی دریغ خانواده گرامی ام در تمامی مراحل نگارش و تدوین این رساله همچون سایر مراحل زندگی این پایان نامه به آن ها تقدیم می گردد.

دانشگاه گیلان
دانشکده علوم اداری و اقتصادی

چکیده پایان نامه / رساله

نام و نام خانوادگی دانشجو: مهدیه انتظاری	شماره دانشجویی: ۹۰۲۳۲۲۹۰۳۱
استاد راهنمای اول: دکتر مهدی نجف زاده	استاد راهنمای دوم:
استاد مشاور اول: دکتر وحید سینایی	استاد مشاور دوم:
گروه آموزشی: علوم سیاسی	رشته تحصیلی: روابط بین الملل
گرایش: روابط بین الملل	تاریخ دفاع: ۹۲/۱۱/۷
تعداد صفحات پایان نامه: ۱۶۸	درجه ارزشیابی رساله/ پایان نامه: عالی
عنوان رساله/ پایان نامه: بررسی نگرش کاربران ایرانی شبکه اجتماعی فیسبوک درباره عناصر ناسیونالیسم (هویت، مرز و شهروندی)؛ امکان شکل گیری آرمانشهر مجازی	
واژگان کلیدی: آرمانشهر، شبکه اجتماعی، شهروندی، فضای مجازی، مرز، هویت	
چکیده:	
<p>با وجود گسترش مفاهیمی چون هویت، مرز و شهروندی بر مناسبات میان دولت ها در قالب ناسیونالیسم به عنوان گفتمان مسلط بر روابط میان دولت ها در طی چند قرن اخیر، از اواخر قرن بیستم و به تدریج از اوایل قرن بیست و یکم این مناسبات با تغییراتی روبرو بوده اند. مهمترین عامل تاثیر گذار بر این تغییر و تحول رشد و توسعه فضای جدیدی در روابط میان افراد بشر به نام فضای مجازی است. این فضا با دارا بودن ویژگی های مهمی چون فرامکانی و فرازمانی بودن قابلیت های گسترده ای را در اختیار بشر قرار داده است. از جمله مهمترین دستاوردهای این شبکه رشد و توسعه فضایی کاملاً مجازی با نام شبکه های اجتماعی است که امکان حضور و فعالیت کاملاً مجازی را برای افراد فراهم کرده است. نتایج مورد بررسی نشاندهنده این موضوع است که مردان بیش از زنان در شبکه اجتماعی فیسبوک عضویت دارند. ارتباط با دوستان در شبکه اجتماعی فیسبوک «در حد زیاد» است و افراد در این شبکه در کنار جنبه تفریح و سرگرمی در مورد موضوعات دوستانه «زیاد» صحبت می کنند. توجه به جنسیت در انتخاب دوستان در نظر کاربران «در حد کمی» اهمیت دارد. استفاده بیشتر از هویت غیرواقعی در این شبکه به دلیل تمایل به داشتن آزادی بیشتر، ناشناس ماندن و احساس ناامنی سیاسی «در حد خیلی زیاد» است، همچنین میان نحوه</p>	

معرفی خود و آزادی مذهب در این شبکه رابطه معناداری وجود دارد. از سوی دیگر این موضوع مشخص شد که افراد عضو این شبکه تغییرات در مرزهای سرزمینی را در «حد زیاد» احساس می کنند و این موضوع در میان مردان بیش از زنان است. در این فضا احساس آزادی توسط کاربران وجود نسبت به فضای واقعی «در حد زیاد» است. افراد عضو این شبکه به نسبت به تغییرات در شهروندی جهانی «در حد زیاد» حساس هستند. مردان بیش از زنان به این تغییرات حساسیت نشان می دهند. پیگیری تحولات سایر کشورهای جهان و موضوعات سیاسی و اجتماعی ایران و جهان با نحوه معرفی خود در شبکه اجتماعی فیسبوک و همچنین جنسیت افراد عضو دارای رابطه معنادار است. در این شبکه ها به مسایل مشترک میان افراد بشر «در حد زیاد» اهمیت داده می شود. با توجه به این تحولات به نظر میرسد افراد در شبکه های اجتماعی مجازی از آزادی بیشتری برخوردار گشته اند که این امکان را برای آن ها فراهم می کند تا به شکل دهی نوعی آرمانشهر مجازی بدون از موانع موجود در جهان واقعی بپردازند.

امضا استاد راهنما

فهرست

فصل اول : کلیات پژوهش	۱۰
مقدمه	۱۰
بیان مساله و تبیین موضوع	۱۱
ضرورت و اهمیت انجام پژوهش	۱۲
اهداف تحقیق	۱۲
سوال اصلی پژوهش	۱۲
فرضیه پژوهش	۱۳
بررسی پیشینه پژوهش	۱۳
تعریف مفاهیم	۱۹
جامعه مورد مطالعه	۲۲
روش نمونه گیری	۲۲
روش و ابزار گردآوری داده ها	۲۲
شیوه تجزیه و تحلیل داده ها	۲۳
سازماندهی پژوهش	۲۳
فصل دوم : چارچوب نظری	۲۴
مقدمه	۲۴
چارچوب تحلیلی	۲۴
ناسیونالیسم	۲۴
الف) هویت	۲۶
ماهیت و رویکرد هویت	۲۷
- دیدگاه گوهر گرا	۲۷

- ۲۷ دیدگاه سازه گرا.....
- ۲۸ رویکرد جوهرگرایانه.....
- ۲۸ رویکرد ساختگرایی اجتماعی.....
- ۲۸ رویکرد گفتمانی.....
- ۲۸ تقسیم بندی هویت ها.....
- ۲۹ هویت فردی.....
- ۲۹ هویت جمعی.....
- ۳۱ هویت ملی.....
- ۳۲ بعد اجتماعی.....
- ۳۲ بعد تاریخی.....
- ۳۲ بعد جغرافیایی.....
- ۳۲ (ب) مرز.....
- ۳۴ (ج) شهروندی.....
- ۳۴ تعریف شهروندی.....
- ۳۶ نظریه های شهروندی.....
- ۳۷ الگوی شهروندی.....
- ۳۷ - الگوی شهروندی آتنی.....
- ۳۸ - الگوی شهروندی رومی.....
- ۳۹ - الگوی شهروندی در دولت - ملت.....
- ۳۹ - الگوی شهروندی در انقلاب فرانسه.....
- ۳۹ - الگوی شهروندی سیاسی.....
- ۴۰ ابهامات در زمینه شهروندی.....
- ۴۱ فضای مجازی.....
- ۴۲ اینترنت و شبکه‌های اجتماعی.....

۴۳	شبکه‌ی اجتماعی فیسبوک
۴۴	تحولات هویت در فضای مجازی
۴۵	- هویت جنسی
۴۶	تحولات مرز در فضای مجازی
۴۷	تحولات شهروندی در فضای مجازی
۴۸	آرمانشهر
۴۸	انواع آرمانشهر
۵۱	- گرایش آناپاتیست ها به سلطنت شکوهمند هزار ساله مسیح
۵۱	- طرز فکر آزادیخواهانه- انسان دوستانه
۵۱	- طرز فکر محافظه‌کارانه
۵۲	- آرمانشهری سوسیالیستی کمونیستی
۵۲	- آرمانشهر در موقعیت کنونی
۵۳	نتیجه‌گیری
۵۴	فصل سوم: نگرش کاربران به عناصر ناسیونالیستی
۵۴	مقدمه
۵۴	تعریف مفاهیم و عملیاتی سازی متغیرها
۵۴	متغیر مستقل
۵۴	متغیر وابسته
۵۵	طراحی پرسشنامه
۵۵	ملاحظات روشی
۵۵	آزمون مقدماتی
۵۶	جامعه آماری
۵۶	نمونه آماری
۵۶	نوع تحقیق

۵۶.....	سوالات پرسشنامه
۵۷.....	داده‌ها توصیفی
۵۸.....	سیمای پاسخگویان.....
۶۲.....	فصل چهارم : سنجش نگرش کاربران در مورد شبکه اجتماعی فیسبوک
۶۳.....	بخش اول : هویت
۶۳.....	- مروری کوتاه بر یافته های این بخش
۶۳.....	بررسی داده های مرتبط با هویت
۱۰۴.....	بررسی آزمون فرضیه: بررسی رابطه نگرش به فضای مجازی و هویت های چندگانه.....
۱۰۶.....	یافته های دارای رابطه معنادار با هویت
۱۰۸.....	بخش دوم : شهروندی
۱۰۸.....	مروری کوتاه بر یافته های این بخش
۱۰۹.....	بررسی داده های مرتبط با شهروندی
۱۳۱.....	بررسی آزمون فرضیه: بررسی رابطه نگرش به فضای مجازی و شهروندی جهان محلی
۱۳۲.....	یافته های دارای ارتباط معنادار با شهروندی
۱۳۵.....	- مروری کوتاه بر یافته های این بخش
۱۳۵.....	بررسی داده های مرتبط با مرز.....
۱۴۳.....	بررسی آزمون فرضیه: بررسی رابطه نگرش به فضای مجازی و جغرافیای مشترک مرزی
۱۴۴.....	یافته های دارای ارتباط معنادار با مرز
۱۴۵.....	جمع‌بندی و نتیجه گیری.....
۱۵۴.....	منابع و مأخذ
۱۶۱.....	پیوست

فصل اول : کلیات پژوهش

مقدمه

پایان جنگ سرد علاوه بر فروپاشی نظام دوقطبی، به روند تغییرات حاصل از جهانی شدن هم سرعت بیشتری داده است. روند تغییرات بویژه در سطح تغییرات اجتماعی از اوایل قرن بیست و یکم سرعت و عمق و شدت بیشتری به جای گذاشته است. بسیاری از مفاهیم در جریان این تحول دچار تغییرات بسیاری زیادی شده‌اند، بطوریکه کارکرد و کارایی متفاوتی نسبت به گذشته یافته‌اند.

این تحول در کارآیی و کارکرد مفاهیم، به تغییرات در سطح فرهنگ نیز منجر شده است. فرهنگ که متشکل از مجموعه‌ای از مفاهیم اجتماعی است، در برخورد با این دوران نسبت به گذشته تحول یافته است. یکی از دلایل این تحولات را می‌توان در خلاء معنایی رخ داده پس از فروپاشی نظام دو قطبی دانست، که در آن نظامی با یک هژمون واحد و مشخص شکل نگرفته است تا بتواند فرهنگ جامع و کاملی را بر تمامی جنبه‌های روابط بین‌الملل مسلط کند. بنابراین در نبود یک فرهنگ جامع، مفاهیم معنای مختلفی می‌یابند.

یکی از تحولاتی که در تحول فرهنگ و تغییر مفاهیم تأثیر بسزایی داشته است، شکل‌گیری و رشد سریع فضایی به موازات فضای واقعی به نام فضای مجازی است. این فضای جدید، فضایی نامحدود و با قابلیت‌های زیاد است. در این فضا به دلیل اینکه بر پایه زمان و مکان شکل نگرفته است، بسیاری از مفاهیم که در فضای واقعی در نحوه شکل‌گیری با محدودیت‌های بسیاری روبرو است، در این فضا امکان بروز و ظهور آسانتری می‌یابند.

بنابراین فرهنگ در این فضا امکان بروز متفاوتی نسبت به دنیای واقعی می‌یابد و این موضوع خود در شکل‌گیری مفاهیم متفاوت نسبت به گذشته تأثیر بسزایی داشته است. روند تغییرات اجتماعی نیز در نتیجه این تحولات تغییر می‌یابد. یکی از مفاهیم بسیار مهمی که در این فضا تغییر یافته مفهوم ناسیونالیسم است. ناسیونالیسم به عنوان یکی از مهمترین عناصر شکل‌گیری دولت-ملت‌ها، نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در روابط بین‌الملل در قرون نوزدهم و بیستم داشته است. اما پس از جنگ سرد، با پدید آمدن خلاء معنایی در روابط بین‌الملل ناسیونالیسم کارکرد گذشته خود را از دست داده است. با رشد گسترده فضای مجازی ناسیونالیسم در این فضا با تغییراتی روبه‌رو شده است. برخی از عناصر تشکیل‌دهنده این مفهوم مانند هویت، مرز و شهروندی نیز تغییراتی یافته‌اند. این عناصر در فضای واقعی همواره با محدودیت‌های زمانی و مکانی روبرو هستند، اما در فضای مجازی با خاصیت فرازمانی و فرامکانی این مفاهیم قابلیت رشد و ایجاد تحولات گسترده‌ای را دارا هستند. در نتیجه این تحولات فرهنگ فضای مجازی نیز با فضای واقعی دارای تفاوت‌هایی خواهد بود.

بیان مساله و تبیین موضوع :

ناسیونالیسم گفتمان مسلط در عرصه روابط بین الملل از قرن هجدهم تا کنون بوده است. آن طور که هابزبام معتقد است سه مفهوم بنیادین دولت - ملت یعنی هویت، مرز و شهروندی از جمله دقایق اصلی این گفتمان محسوب می شود (هابزبام، ۱۹۹۳). هویت در گفتمان ناسیونالیسم بیشتر بر هویت ملی تاکید دارد و عبارت است از مجموعه خصایل و ارزش های مشترک یک ملت که افراد نسبت به آنها خودآگاهی یافته و به واسطه آنها احساس تعلق می کنند. علاوه بر هویت، مرز هم به عنوان یکی از مفاهیم دولت - ملت ها حد جدایی دو سازه یا هویت تعریف می شود. در کنار این مفاهیم شهروندی هم از مفاهیم مهم ناسیونالیسم است و نشان از وابستگی انسان به فضا و مکان دارد.

به نظر می رسد با رشد گسترده ارتباطات، گفتمان ناسیونالیسم همچون بسیاری دیگر از مفاهیم دستخوش تحول های بنیادین شده است. از جمله مهمترین و تاثیرگذارترین تحولاتی که موجب چنین تغییراتی شده، تکوین فضای مجازی است که با رشد روزافزون تکنولوژی های ارتباطی عجین شده است. این فضا با جهان واقعی بسیار متفاوت است. جهان واقعی دارای ماهیتی فیزیکی است و در آن اشیا دارای وجود عینی و اصالت هستند. همچنین این فضا متشکل از زمان و مکان است و دارای محدودیت های مادی و خصوصیات فیزیکی می باشد. اما فضای مجازی بر پایه مقتضیات جهان واقعی ایجاد شده و به تبعیت از آن وجود می یابد. این فضا با بی مکانی فیزیکی، فرازمانی، دسترسی همزمان به دو فضا و تکرار داشتن شناخته می شود. از ویژگی های این فضا سرعت عمل، ناشناس ماندن و سیال بودن است. ظهور و رشد گسترده این فضا بسیاری از مفاهیم، روندها و نگرش های زندگی انسان را تحت تاثیر قرار داده است.

باتوجه به تفاوت های جهان واقعی و فضای مجازی و تاثیرگذاری این فضا بر بسیاری از مفاهیم جهان واقعی مفاهیم درونی ناسیونالیستی هم در این فضا دچار تحول شده اند. در این فضا با توجه به کاربرد بودن و انسان محور بودن آن هویت ها بیشتر به هویت های فردی و بیشتر از نوع فراملی و فروملی تبدیل شده اند. در این فضا هویت هر فرد به تنهایی مشخص کننده نحوه تعامل وی با سایرین است. در این فضا مرزها هم قابلیت فیزیکی خود را از دست داده اند و همچنین شهروندی از رابطه معنادار انسان با فضا و مکان خارج شده است. در نتیجه این تغییرات هویت های چندگانه و همزمان، مرزهای غیرفیزیکی و کمرنگ شدن نقش مرزها و شهروندهای چندگانه در این فضا در حال رشد و شکل گیری هستند.

با رشد چنین فضایی به موازات جهان واقعی و بویژه با شکل گیری شبکه های اجتماعی مجازی، با خصوصیت کاربرمحور بودن، این شبکه های اجتماعی به فضاهایی برای تعامل افراد با یکدیگر تبدیل شده اند و با توجه به تحولات رخ داده در مفاهیم ناسیونالیستی و کاهش کنترل کامل دولت بر این فضا، افراد قادر خواهند بود بدون دخالت دولت به تعامل پرداخته و بر وقایع جهان واقعی تاثیرگذار باشند. از جمله مهمترین شبکه اجتماعی مجازی که به دلیل تعداد زیاد کاربران آن به نوعی بزرگترین کشور مجازی جهان لقب گرفته است شبکه اجتماعی فیس بوک است. در این فضا با توجه به ناتوانی دولت در کنترل کامل اینترنت افراد به تعامل گسترده و بحث پیرامون مسایل مختلف می پردازند. تحولات اخیر شبکه های اجتماعی بویژه شبکه اجتماعی فیسبوک کاربران را به درکی رسانده است که می توانند از طریق این فضا بر تحولات جهان واقعی تاثیر گذار باشند. بنابراین با توجه به این قدرت تاثیرگذاری شبکه های اجتماعی بویژه شبکه اجتماعی فیسبوک بر وقایع جهان واقعی می توان از آنها به

عنوان آرمانشهرهای مجازی نام برد که در آن محیط افراد قادر خواهند بود بدور از محدودیت های ایجاد شده توسط دولت ها در راه کسب آزادی، به فعالیت بپردازند.

ضرورت و اهمیت انجام پژوهش :

فضای مجازی به عنوان موضوعی در زمان و مکان و فراتر از زمان و مکان پدیده‌ای است که از اواخر قرن ۲۰ شکل گرفته و با سرعت زیادی در حال پیشروی است. بطوریکه امروزه بسیاری از جنبه‌های مهم زندگی متأثر از این فضا هستند و هر روز بر ابعاد آن افزوده می‌شود. این موضوع تأثیرات بسیاری بر شیوه و روند زندگی افراد بشر داشته است و تغییرات بسیار مهمی در زندگی وی ایجاد کرده است. از جمله این تغییرات نحوه برقراری ارتباط با دیگران است. اگرچه انقلاب ارتباطات و رشد وسایل ارتباط جمعی در تغییر این ارتباطات مؤثر بوده است اما شکل‌گیری فضای مجازی نقش بسیار تعیین‌کننده‌تری داشته است. در فضای مجازی سه دوره تحول در روند ارتباطات وجود دارد در دوره اول ارتباطات از طریق ایمیل برقرار می‌شد، در دوره دوم ارتباط از طریق وبلاگ‌ها صورت می‌گرفت که در آن اطلاعات توسط یک سرور تولید و در اختیار کاربران قرار می‌گرفت اما در دوره سوم، ارتباط از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی صورت می‌گیرد. نوعی جدید از ارتباط که باعث تحولات بسیاری در هر دو فضا شده است و زندگی افراد را در هر دو جنبه دچار تحول کرده است. (مدن، ۲۰۰۸/۲۰۰۹، صص ۲-۵۱) در این شیوه ارتباطی، اطلاعات همزمان توسط کاربران تولید و باز تولید می‌شود این موضوع به کاربران امکان مشارکت فعال در تولید اطلاعات را می‌دهد که به پویایی این فضا کمک بسیار زیادی می‌کند. همین روند پویایی و تحرک در فضای مجازی به کاربران این امکان را داده است تا از قید محدودیت‌های فضای واقعی خارج شوند و به فعالیت بیشتری در این فضا بپردازند.

همچنین امکان ارتباط نامحدود میان کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی از نقاط مختلف جهان با یکدیگر به آنها این امکان را می‌دهد که محدودیت‌های زمانی و مکانی را از میان بردارند. این موضوع باعث ایجاد تغییرات بسیاری در روابط بین‌الملل شده است بطوریکه اقتدار دولتها همزمان باید در دو فضای کاملاً موازی تقسیم شود. این موضوع به کاهش اقتدار دولتها منجر می‌شود.

بنابراین با توجه به جدید بودن این موضوع و نبود یک تحقیق مستقل و علمی در مورد نگرش کاربران شبکه‌های اجتماعی نسبت به مفاهیم سنتی سیاسی، پژوهش حاضر با استفاده از روش پیمایش تلاش می‌کند یافته‌های تحقیقی در این زمینه را افزایش دهد.

اهداف تحقیق :

رشد فضای مجازی باعث مطرح شدن زندگی مجازی به عنوان یک واقعیت در حال مطرح شدن است و لزوم درک و میزان و نحوه تأثیرگذاری آن بر زندگی واقعی بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. این پژوهش به دنبال درک اهمیت فضای مجازی به عنوان یک فضای موازی جهان واقع و نحوه تأثیرگذاری بر آن و همچنین نحوه تحول در مفاهیم ناسیونالیستی هویت، مرز و شهروندی است. مهمترین هدف این پژوهش درک نحوه و امکان تأثیرگذاری فضای مجازی بر آزادی افراد و امکان عمل دادن به آنها در یک فضای آرمانشهری است.

سوال اصلی پژوهش :

مفاهیم سه‌گانه مرز، هویت و شهروند دستخوش چه تغییراتی در نزد کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی شده است؟

فرضیه پژوهش:

به نظر می‌رسد با تغییر در نگرش کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی نسبت به مفاهیم ناسیونالیسم و خلق هویت‌های چند گانه، جغرافیای مشترک مرزی و شهروند جهان‌محلی، امکان شکل‌گیری نوعی آرمانشهر مجازی فراهم شده‌است.

بررسی پیشینه پژوهش:

در بررسی پیشینه پژوهش آثار نوشته شده در دسته بندی‌های ناسیونالیسم، شبکه‌های اجتماعی مجازی و آرمانشهر مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف) در زمینه ناسیونالیسم آثار نوشته شده در سه دسته هویت، مرز و شهروندی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در زمینه هویت آثار بسیاری نوشته شده است. چه در زمینه نظریه‌های مرتبط با هویت و چه در زمینه تعاریف مرتبط با هویت ملی، اجتماعی و فردی می‌توان آثار بسیاری را یافت. همچنین آثار زیادی در زمینه هویت‌های مجازی نوشته شده است. از جمله این آثار می‌توان به این موارد اشاره کرد:

«نظریه هویت و نظریه هویت اجتماعی» اثر پیتر بروک و جین استتس^۱ که به بررسی دو نظریه اساسی در مورد هویت می‌پردازد و شباهت‌ها و تفاوت‌های این دو نظریه را مورد بررسی قرار می‌دهد. این اثر تنها به بررسی نظریه هویت و هویت اجتماعی از دیدگاه طبقه، گروه و نقش توجه می‌کند و به سایر جنبه‌های هویت توجهی نمی‌کند. (بروک و استتس، ۲۰۰۰)، «توصیف هویت» اثر دیوید باکینگهام^۲ مشخصات و تعاریف هویت را بیان می‌کند و به توصیف هویت از زاویه دیدگاه‌های مطرح در مورد آن می‌پردازد (باکینگهام، ۲۰۰۸). یکی دیگر از مقالات نوشته شده در زمینه هویت، «هویت چیست؟» اثر جیمز دی. فریون^۳ است که به تفصیل به بررسی هویت از دیدگاه زبان‌شناختی می‌پردازد و سعی در تبیین هویت دارد. این مقاله سعی دارد با بررسی واژه هویت تعریفی مشخص از آن را که بتوان در مباحثات مختلف از آن استفاده کرد ارائه دهد اما بیشتر از دید زبان‌شناسی به این موضوع اشاره دارد. (فریون، ۱۹۹۹)، «چیستی هویت ملی» اثر علیرضا زهیری به بررسی هویت ملی می‌پردازد و با بررسی تاریخچه شکل‌گیری هویت ملی به تبیین شاخصه‌های هویت ملی می‌پردازد. اما بدون توجه به عنوان مقاله پس از بررسی هویت ملی آن را از دید هویت ایرانی - اسلامی مورد بحث قرار می‌دهد (زهیری، ۱۳۸۴)، «هویت ملی و وحدت یابی جمعی (تاملی بر ابعاد فردی و جمعی هویت» اثر علی اشرف نظری به بررسی روند شکل‌گیری هویت‌های جمعی و در قالب آن هویت‌های ملی می‌پردازد و شاخصه‌های فردی و جمعی هویت را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد. این مقاله پس از بررسی هویت‌های فردی و جمعی به شاخص‌های این دو نوع هویت و سپس هویت فرهنگی و سیاست هویت می‌پردازد و از این طریق به روند شکل‌گیری هویت ملی توجه می‌کند (اشرف نظری، ۱۳۸۶)

«نگاهی تحلیلی به روند تحول مفهوم هویت در قالب‌های سه گانه هویت سنتی، مدرن و پست مدرن» اثر حسنعلی نوذری پس از تعریف هر یک از سه مفهوم هویتی سنتی، مدرن و پست مدرن به چگونگی شکل‌گیری تحولات در روند هر یک از سه مفهوم می‌پردازد. این مقاله تنها سیر تحول هویت‌های شخصی و جمعی را در این سه دوران مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهد. (نوذری، ۱۳۸۵). «هویت ملی، هویت قومی و وفاق ملی» اثر فروغ صالح به تبیین

¹ Peter Burk & Jane Stets

² David Buckingham

³ James D. Fearon

تأثیر متقابل هریک از هویت های ملی و قومی در شکل گیری و انسجام وفاق ملی در قالب سه راهبرد تکثرگرایی، یکسان سازی و تک شکلی فرهنگی در درون جامعه ایران می پردازد. (صالح، ۱۳۸۸)، «نسبت هویت ملی با هویت قومی در میان اقوام ایرانی» ابراهیم حاجیانی به نحوه تفکر اقوام ایرانی در مورد هویت قومی و هویت ملی و میزان برتری هریک از این دو هویت در میان اقوام ایرانی از طریق تحقیق میدانی می پردازد و به این نتیجه دست می یابد که هم هویت و هم قومیت در ایران دارای قوت هستند. اما در بررسی تحلیلی تنها به هویت جمعی و ملی و ابعاد سیاسی آن می پردازد و به ابعاد هویت فروملی و ابعاد سیاسی آن توجه نمی کند. (حاجیانی، ۱۳۸۷)

علاوه بر آثار نوشته شده بسیار در زمینه هویت بویژه هویت جمعی و ملی، آثار دیگری هم در زمینه تأثیرات جهانی شدن و سایر ابعاد آن بر هویت ها بخصوص هویت ملی نوشته شده اند. از جمله این آثار می توان به این موارد اشاره کرد:

«تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید» اثر آنتونی گیدنز که به بررسی تأثیر تجدد بر ابعاد ناسیونالیسم بویژه هویت ملی می پردازد. تجددی که در سیر تحولات اخیر جهانی شدن شتاب و پیچیدگی های بیشتری بخود گرفته است. (گیدنز، ۱۳۷۸)، «هویت اجتماعی و فضای سایبرنتیک» اثر بهزاد دوران هویت اجتماعی را در قالب سه نوع هویت خانوادگی، همالان و اجتماعی در فضای مجازی و تأثیرات این فضا بر آن مورد بررسی دقیق قرار می دهد. این کتاب حاصل یک پژوهش است و به نوعی جزو اولین پژوهش ها از این دست در ایران است (دوران، ۱۳۸۶)، «هویت جدید در عصر جهانی شدن تأثیر آن امنیت عمومی» اثر علی کریمی به هویت های جدیدی که در عصر جهانی شدن در حال شکل گیری هستند و خصوصیات متفاوت آن ها نسبت به هویت های گذشته اشاره می کند و به تأثیر آن ها بر حوزه امنیت عمومی کشورها می پردازد. تأکید این مقاله بیشتر بر ابعاد اجتماعی هویت است (کریمی، ۱۳۸۶)، «سیاست مجازی: هویت و اجتماع در فضای مجازی» اثر دیوید هلمز با نقد و ترجمه علی اشرف نظری به روند شکل گیری هویت ها در فضای مجازی و تأثیرات آن ها بر سیاست های اعمال شده از سوی کشورها در فضای مجازی می پردازد (اشرف نظری، ۱۳۸۹)، «چندگانگی هویت در تمدن اطلاعات (چشم اندازی جغرافیایی از فضای بینامتنی)» اثر جعفر جوان و عبدالله عبداللهی که از دیدگاه جغرافیای سیاسی بر تأثیرات هویت های چندگانه در فضای مجازی بر جهان واقعی می پردازد. در این مقاله سعی شده است با توجه به تأثیر جهانی شدن بر ابعاد دولت ملی بر نقش متکثر هویت ها در این فضا تأکید کند (جوان و عبدالله، ۱۳۸۵)، «هویت ملی و توسعه اجتماعی در عصر جهانی شدن» اثر رحمن قهرمانپور به تأثیرات جهانی شدن بر هویت ملی در روند توسعه اجتماعی در کشورها پرداخته است. این مقاله از دید ارتباط متقابل خرده فرهنگ ها و هویت ملی در عصر جهانی شدن بر توسعه اجتماعی توجه می کند و بر سایر جنبه های هویتی مانند هویت های فراملی توجهی ندارد. (قهرمانپور، ۱۳۸۶)، «هویت در فضای مجازی: ساختار اجتماعی هویت از طریق فعالیت های مجازی بر خط» اثرالساندرا تالامو و بئاتریس لیگوریو^۱، به تغییرات ساختاری هویت در فضای مجازی و تأثیرات آن در فعالیت های مجازی می پردازند. هویت های مجازی متفاوت از هویت های واقعی که فعالیت ها در فضای مجازی متاثر از آن است. این مقاله با بررسی نحوه شکل گرفتن هویت ها در فضای مجازی از طریق فناوری های نوین تصور و واژگان در فضای مجازی می پردازد (تالامو و لیگوریو، ۲۰۰۰)، «هویت و اغفال در اجتماع مجازی» اثر جودیت اس. دوناس^۲ به تأثیرات هویت های غیر واقعی بر سوء استفاده های

¹ Alessandra Talamo, M. Beatrice Ligorio

² Judith S. Donath

شکل گرفته در فضای مجازی می پردازد. این مقاله با بررسی اسامی مورد استفاده در ساختن هویت های مجازی مدلی از آن ها را ارائه می دهد. از اینرو از زاویه شکلی به بررسی هویت ها می پردازد تا محتوایی. (دوناس ، ۱۹۹۸)، «معنا و هویت در فضای مجازی: عملکرد جنسیت، طبقه و نژاد بصورت برخط» اثر لوری کندال^۱ هویت های مجازی را که متأثر از جنسیت و نژاد در فضای مجازی شکل گرفته اند را مورد بررسی قرار می دهد و اینکه این هویت ها در فضای مجازی چه عملکرد متفاوتی از هویت های واقعی از خود بروز می دهند. (کندال، ۱۹۹۸)، «هویت یابی افراد توسط سازمان های هویتی چندگانه» اثر پیتر فورمن و دیوید ای . وتن^۲ تأثیرات هویت های چندگانه بر افراد بویژه جوانان برای هویت یابی در جهان واقعی می پردازند و اینکه این هویت های چندگانه روند های هویت یابی را دچار اختلال کرده است. این مقاله با بررسی کردن سه مدل مختلف نحوه هویت یابی افراد را بررسی می کند و نتایج مورد نظر را در قالب این سه مدل قرار می دهد. (فورمن و وتن ، ۲۰۰۲)، «هویت در جهانی شدن» اثر زیگمونت باومن^۳ هویت های شکل گرفته در عصر جهانی شدن را مورد بررسی قرار می دهد و تفاوت های آن با هویت های پیشین را نشان می دهد. این مقاله از طریق بررسی عقاید صاحب نظران در زمینه هویت، هویت های جهانی را بررسی می کند. (باومن، ۲۰۰۱)، «هویت در اجتماعات برخط: شبکه های اجتماعی مجازی و آموزش زبان» اثر ریچارد هریسون و مایکل توماس^۴ به تاثیر هویت های شکل گرفته در شبکه های اجتماعی مجازی و استفاده از آن موقعیت برای آموزش زبان بویژه نوجوانان می پردازند. این مقاله از دید زبانشناسی به بررسی پدیده هویت در اجتماعات مجازی می پردازد و سایر جنبه ها را از نظر دور می کند. (هریسون و توماس ، ۲۰۰۹)، «شکل گیری هویت در شبکه های اجتماعی: فیسبوک و ارتباط میان جوانان در اسلوونی و کاتالونیا» اثر آک مدن^۵ پس از بررسی روند شکل گیری هویت های مجازی و شباهت ها و تفاوت های آن با سایر انواع هویت به بررسی شکل جدیدی از هویت ها که در شبکه های اجتماعی مجازی بویژه فیسبوک در حال شکل گیری است و تأثیری که این هویت ها در میان اقوام گوناگون اروپایی بویژه جوانان در برقراری ارتباط و یکپارچگی فعالیت های سیاسی و اجتماعی آن ها ایفا می کند می پردازد. این مقاله سعی دارد الگوی ارتباطی خود را از طریق توجه دادن به ارتباطات مجازی در یک منطقه خاص به سایر نواحی انتقال دهد. (مدن ، ۲۰۰۸/۲۰۰۹)

علاوه بر هویت در زمینه مرز نیز آثار بسیاری نوشته شده است که تبیین مرز و همچنین و تحولات آن ناشی از روند جهانی شدن پرداخته اند.

از جمله مهمترین آثار نوشته شده در این زمینه می توان به: «مقدمه ای بر شناخت مرزهای بین المللی» اثر هادی زرقانی که به تبیین و تفسیر کامل مفهوم مرز، معاهدات بین المللی در زمینه مرز و تاثیر آن ها بر تحولات بین المللی اشاره کرده است. این کتاب بیشتر از دید امنیتی و معاهدات بین المللی به بررسی مرز پرداخته است. (زرقانی، ۱۳۸۶)، «قلمرو جغرافیایی کشور و قانون اساسی ایران» اثر بهادر زارعی و احمد احمد پور که به بررسی پدیده مرز از دیدگاه قوانین اساسی جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. این مقاله بیشتر بر مرز به دلیل شکل دادن به جنبه حاکمیت بر قلمرو ملی تاکید دارد. (زارعی و احمدپور، ۱۳۸۶)، «مفهوم قلمرو در قانون ج.ا.ا: مرز جغرافیایی و بی مرزی عقیدتی»

¹ Lori Kendall

² Peter Foreman , David A. Whetten

³ Zygmunt Bauman

⁴ Richard harrisson & Micheal Thomas

⁵ Aach Meden

اثر محسن خلیلی پس از بررسی نظرات مختلف در زمینه مرز و سرحد به بحث در مورد مفاهیم مرز و بی مرزی در متون و مذاکرات مربوط به تدوین قانون اساسی ایران می پردازد. این مقاله سعی دارد با بررسی حقوقی و سیاسی متون مختلف به نحوه شکل دهی به مرزها با توجه به دو پدیده امت و ملت در نظام ج.ا.ا. پردازد. (خلیلی، ۱۳۹۰)، «جغرافیا و سیاست در فرایندی نوین، نگاهی به برخی مفاهیم در جغرافیای سیاسی و ژئوپلتیک» اثر پیروز مجتهد زاده به تعریف بسیاری از مفاهیم مهم در جغرافیای سیاسی می پردازد. از جمله یکی از مهمترین این مفاهیم، مفهوم مرز است. (مجتهدزاده، ۱۳۷۷)

در زمینه مرزها در فضای مجازی هم آثار بسیاری نوشته شده است. «مرزها در فضای مجازی: حاکمیت می تواند به مبارزه با امنیت مجازی پردازد؟» اثر فارست هار^۱ به تاثیر مرزهای مجازی در مبارزه طلبی آن با حاکمیت و انحصار دولتی می پردازد. اینکه فضای مجازی با شکل دهی جدید به مرزهای جغرافیایی قلمرو حکومتی دولت ها در فضای مجازی را دچار تحولاتی کرده است و آیا این تحولات می تواند چالشی جدی برای دولت ها باشد یا خیر؟ (هار، ۲۰۰۹)، «مرزها در فضای مجازی، منازعه بخش های اطلاعاتی عمومی و تاثیرات اقتصادی آن ها» اثر پیتر ویس^۲ که به تاثیر مرزهای مجازی در حوزه سیاست عمومی می پردازد. سیاست های عمومی که بر اقتصاد تاثیر گذار هستند. بنابراین مرزهای مجازی به نوعی تاثیرگذار بر تحولات اقتصادی هستند. این مقاله از دید اقتصادی بر تحولات مرز نگاه می کند. (ویس، ۲۰۰۲)، «دهکده جهانی ما؛ دورنمای جهانی شدن و مرزهای ملی» اثر کونگجو جیا^۳ با توصیف جهان به عنوان یک دهکده جهانی به تحولات و تغییرات مرزها ناشی از فرایند جهانی شدن می پردازد. این مقاله جهان را یک واحد یکپارچه تصور می کند که در آن مرزهای ملی کارآیی خود را از دست می دهند. (جیا، ۲۰۰۱)، «جهانی شدن و اشاعه مرزها در فضای مجازی» اثر هادی ویسی هم به بررسی تحولات ناشی از جهانی شدن مرزها بویژه مرزهای ملی در فضای مجازی می پردازد. این مقاله عقیده دارد مرزها در دوران پست مدرن همچنان به پشتیبانی از هویت های ملی می پردازند. (ویسی، ۱۳۸۸)، «بررسی نقش و ظرفیت مرز در تقویت هویت ملی در عصر جهانی شدن (مورد ایران)» اثر محمد قصری به تاثیرات مرزها در عصر جهانی شدن بر هویت ملی می پردازد. بویژه با تاکید بر ایران و نحوه تاثیرگذاری مرزها بر هویت ملی ایرانی. (قصری، ۱۳۹۰)، «تحول مفهوم سرزمین در عصر جهانی شدن» اثر دره میر حیدر و محمد رئوف حیدری که به بررسی مفهوم سرزمین و خصوصیات آن می پردازد. مرز هم به عنوان یکی از مهمترین خصوصیات سرزمین در عصر جهانی شدن در قالب جغرافیای سیاسی در این پژوهش مطرح است. (میرحیدر، حیدری فر، ۱۳۸۵)، «تبیین تحولات مفهوم مرز در فضای سیاسی مجازی» اثر رسول افضل، محمد باقر قالیباف و میثم احمدی فیروز جایی با بررسی نظریات مختلف در زمینه مرز به تبیین نقش مرز در تحولات سیاسی فضای مجازی و کارکرد آن پرداخته است. این مقاله از دید جغرافیای سیاسی به تبیین مفهوم و نقش مرز در فضای مجازی پرداخته است. (افضلی، قالیباف و احمدی فیروز جایی، ۱۳۹۲).

در زمینه شهروندی هم می توان آثاری را مورد بررسی قرار داد. از جمله، «مرزهای تغییر یافته شهروندی» اثر جین جنسن و مارتین پاپیلون^۴ در زمینه تغییرات رخ داده در روابط میان کشورها و تاثیرات آن بر شهروندی و قوانین آن به بحث می پردازند. این مقاله به تغییرات شهروندی در قوانین درگذر زمان توجه دارد تا توجه به دلایل این تحول.

¹ Forrest Hare

² Peter Wiess

³ Qingguo Jia

⁴ Jane Jenson & Martin papillon

(جنسن و پاپیلون، ۲۰۰۲)، «هویت و شهروندی: تاثیر مرزها و تغییر مرزها» اثر لویم کارتزبورن و سایرین^۱ از جمله مباحثی است که به هر سه موضوع هویت، مرز و شهروندی می پردازد و با بررسی تغییرات رخ داده در زمینه مرزها، تاثیرات آن ها بر روی هویت و شهروندی را مورد بحث قرار می دهد. (کارتزبورن و سایرین، ۲۰۰۸)، «شهروندی جهانی - بسوی تعریف» اثر تسو جی. لاگوس^۲ به تحولات رخ داده در زمینه شهروندی پس از جهانی شدن و امکانات پیش روی شهروندی در سطح جهانی می پردازد. این مقاله بیشتر به تعریف شهروندی می پردازد تا دلایل این تحولات در عصر جهانی شدن. (لاگوس، ۲۰۰۲)، «شهروندی جهانی؛ از حمایت عمومی تا مشارکت فعال» اثر کریستین کاربین و سایرین^۳ به بحث امکانات شهروندی جهانی برای مشارکت افراد در زمینه های مهم شهروندی ملی و جهانی می پردازد. این مقاله جهانی شدن را امکانی مناسب برای تعاملات شهروندی می داند. (کاربین و سایرین، ۲۰۱۲)، «تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین» اثر سعید رضا عاملی به تحولاتی که جهانی شدن در حوزه دین و شهروندی و به تبع آن شهروندی جهانی پرداخته است. این مقاله از حوزه مباحث دینی در عرصه جهانی به شهروندی توجه می کند. (عاملی، ۱۳۸۰)، «شهروندی» اثر کیت فاکس که به بررسی روند شهروندی در طی تاریخ و نظریات مرتبط با آن می پردازد. این کتاب اثری جامع در مورد تاریخ شهروندی است. (فالكس، ۱۳۸۴)، «شهروندی و مهاجرت» اثر استفان کاستلز و آلیستر دیویدسون به بررسی نظریات شهروندی و دیدگاه های مطرح در زمینه شهروندی می پردازد و همچنین روند طی شده در زمینه شهروندی از یونان تا به امروز را بررسی می کند. این کتاب نیز علاوه بر جامعیت تعاریف بیشتر از دید تحولات جهانی در شکل دهی به نقل و انتقالات جمعیتی به پدیده شهروندی توجه می کند. (کاستلز و دیویدسون، ۱۳۸۲)

(ب) آثار متعددی نیز در زمینه فضای مجازی و شبکه های اجتماعی اشاره نوشته شده است. از جمله «شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده امریکا» اثر آرمین امینی و سهراب انعامی علمداری به نقش شبکه های اجتماعی در تدوین سیاست های ایالات متحده در قبال سایر کشور ها بویژه ایران با دیدگاه های متفاوت از این کشور برای تاثیر گذاری بیشتر می پردازد. این مقاله به بررسی اقدامات دولت امریکا در بسیج نیروهای مخالف از طریق فضای مجازی توجه دارد. (امینی و انعامی علمداری، ۱۳۸۹)، «امنیت بین المللی در فضای مجازی: تلاش ها برای سیستم دولت وستفالیایی» اثر اندرو لیاپولوس^۴ به فضای مجازی و بحث های امنیتی پیرامون آن می پردازد و همچنین تحولاتی که این فضای جدید در عملکرد دولت های وستفالیایی ایجاد کرده است از کارایی موثر آن در این فضا کاسته است. این مقاله به دنبال اثبات نیاز جامعه بین المللی به سیستمی پساوستفالیایی است تا بتواند کارویژه های دولت ملی را انجام دهد. (لیاپولوس، ۲۰۱۲)، «شبکه های اجتماعی و جنبش های اجتماعی: استفاده از ابزارهای شمال برای سنجیدن اعتراضات جنوب» اثر اشوک سوین^۵ به شبکه های اجتماعی به عنوان امکان جدیدی برای بسیج اعتراضات مردمی توجه می کند. امکانی که توسط کشورهای توسعه یافته شمال تولید شده است و کشورهای در حال توسعه جنوب از آن برای بسیج اعتراضات خود بهره می برند. به نظر این مقاله این شبکه ها امکانی برای کشورهای جنوب فراهم کرده اند تا بتوانند اعتراضاتی که در فضای واقعی امکان به ثمر رسیدن ندارند را از این طریق پیگیری

¹ Luim Kartsborn, et. al

² Taso G. Lagos

³ Christine Carabain , et. al

⁴ Andrew Liaopoulos

⁵ Ashok Swain

کنند. اما به نقشی که کشورهای شمال از این طریق در جهت دهی به این اعتراضات ایفا می کنند توجه ندارد. (سوپن، ۲۰۰۱)، «دموکراسی، جنبش های جدید اجتماعی و اینترنت؛ تحلیل هابرماس» اثر لی سالتر^۱ از دیدگاه هابرماس در تحلیل سپهر عمومی استفاده کرده و به بررسی تحولات و جنبش های جدید از طریق اینترنت می پردازد و امکان اینکه دموکراسی در این جنبش ها بیشتر رعایت شود می پردازد. (سالتر، ۲۰۰۳)، «بررسی نفوذ شبکه های اجتماعی مجازی در میان کاربران ایرانی» حمید ضیایی پرور و سید وحید عقیلی در طی یک بررسی جامع به تاثیرات شبکه های اجتماعی مجازی و کاربران ایرانی می پردازد و نقشی که این شبکه ها در زندگی روزمره افراد پیدا کرده اند را نشان می دهند. این مقاله سعی در بررسی میزان عضویت و تاثیرگذاری این شبکه ها بر افراد عضو با توجه به تحولات سیاسی و اجتماعی دارد. (ضیایی پرور و عقیلی، ۱۳۸۹)، «سیر نفوذ شبکه های اجتماعی؛ نگاهی به آغاز و انجام شبکه های اجتماعی» اثر مصطفی علمیرادی شبکه های اجتماعی مجازی را از ابتدای شکل گیری مورد بررسی قرار می دهد و به نقش و اهداف این شبکه ها می پردازد. (علمیرادی، ۱۳۸۹).

ج) در زمینه آرمانشهر و مفاهیم مرتبط با آن علاوه بر کتاب «ایدئولوژی و اتوپیا؛ مقدمه ای بر جامعه شناسی شناخت» اثر کارل مانهایم که به تبیین مفاهیم جامعه شناختی، ایدئولوژی و اتوپیا و تاثیرات متقابل هر یک بر دیگری پرداخته است. این کتاب از نگاه جامعه شناختی و تاثیر متقابل این دو مفهوم به بررسی آن ها می پردازد. (مانهایم، ۱۳۸۰) اثر دیگر «جامعه اطلاعاتی همچون اتوپیایی فناورانه» اثر مهدی داوودی به نقش شبکه های اطلاعاتی در شکل گیری جوامع اتوپیایی جدید می پردازد. این مقاله عقیده دارد کشورهای سرمایه داری در اثر رکودهای پیاپی توانستند با ایجاد جامعه نوین اطلاعاتی دست بالا را در مناسبات داشته باشند. بنابراین این جامعه به مثابه اتوپیایی برای کشورهای سرمایه داری است. (داوودی، ۱۳۸۲)، «ایدئولوژی و اتوپیا» اثر پل ریکور بر نقش ایدئولوژی و اتوپیا در شکل گیری افکار می پردازد و سپس بر انواع اتوپیا های موجود در تاریخ اشاره می کند. این مقاله با دید انتقادی و هرمنوتیکی به این مفهوم می پردازد. همچنین به مفهوم اتوپیا از زاویه ارتباط آن با ایدئولوژی توجه می کند و نقشی جداگانه برای آن در نظر نمی گیرد. (ریکور، ۱۳۸۱)

از منابع مهم در زمینه آزادی منفی نیز «چهار مقاله در باب آزادی» اثر آیزایا برلین مورد بررسی قرار گرفته است. در این اثر برلین سعی در بازشناسی مفهوم آزادی و جنبه های مثبت و منفی آن دارد و در چهار مقاله این مفاهیم را تبیین می کند. (برلین، ۱۳۳۸)

از نزدیک ترین آثار به این پایان نامه می توان به کتاب «جغرافیای سیاسی فضای مجازی» اثر محمدرضا حافظ نیا که به بررسی کامل مفاهیم جغرافیایی سیاسی مانند مرز، شهروندی، هویت، دولت، امنیت و... در فضای مجازی پرداخته است. این کتاب از طریق بررسی مفاهیم در قالب جغرافیای سیاسی به تبیین فضای مجازی می پردازد. (حافظ نیا، ۱۳۹۰) و پایان نامه «نقش شبکه های اجتماعی بر هویت؛ مطالعه موردی روی فیس بوک و کاربران کرد» اثر رویا حکیمی که بررسی نقش هویت افراد کرد در شبکه اجتماعی فیس بوک پرداخته و به این نتیجه دست یافته است که هویت گُرد در این فضا به دنبال تقویت کردن خود به عنوان یک هویت فروملی است (حکیمی، ۱۳۹۰) اشاره کرد. این پایان نامه تنها به دنبال بررسی هویت های فروملی و تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر این هویت هاست. تفاوت این پایان نامه با کارهای دیگر در اینست که این پایان نامه به دنبال دریافت این موضوع است که تحول در مفاهیم

¹ Lee Salter

ناسیونالیستی هویت، مرز و شهروندی در اثر ارتباطات در فضای مجازی چه تحولی در نگرش افراد به عنوان کاربران این فضا ایجاد کرده است تا بدور از موانع موجود در دولت - ملت ها با کسب آزادی بدون محدودیت به فعالیت بپردازند. این تغییرات با توجه آزادی نامحدود موجود در فضای مجازی چگونه باعث شکل گیری آرمانشهر مجازی از طریق شبکه های اجتماعی مجازی شده است و افراد را قادر به تاثیرگذاری بر محیط زندگی خود کرده است. موضوعی که با توجه به تحولات اخیر رخ داده در نظام بین الملل به خوبی نمایان شده است.

تعریف مفاهیم:

از مهمترین مفاهیم مورد بررسی در روابط بین الملل بحث ناسیونالیسم است. ریشه ناسیونالیسم را باید در شکل گیری دولت - ملت ها جستجو کرد، اما به عنوان یک گفتمان مسلط بر روابط بین الملل در مناسبات قرن نوزده ریشه دارد. بطور کلی می توان ناسیونالیسم را نشأت گرفته از لیبرالیسم و سوسیالیسم و همچنین ایده روشنگری دانست. ناسیونالیسم رابطه دولت و ملت بر اساس اصول حاکمیت، قدرت، فرهنگ، مشروعیت و ایدئولوژی است. (گیرنا، ۱۹۹۶) ناسیونالیسم باعث آگاهی جمعی و وفاداری حول محور ملت می شود. این ویژگی سبب شکل گیری حمایت افراد جامعه از اقدامات دولتی و مقابله با تجاوزات خارجی می گردد.

از نظر اسمیت و هاتکینسون مفهوم ناسیونالیسم در ابتدا در رقابت با مفاهیمی چون مذهب، نژاد و ... شکل گرفت اما انقلاب های امریکا و فرانسه بر این مفهوم تاثیر گذاشت و سه اصل اساسی خودمحموری، هویت و وحدت به عنوان سه اصل اساسی ناسیونالیسم در اندیشه ناسیونالیست ها قرار گرفت. (هاتکینسون و اسمیت، ۱۹۹۴، ص ۴) همچنین هابزبوم در تعریف ناسیونالیسم عقیده دارد: «ناسیونالیسم در بنیاد اصلی خویش است که ایجاب می کند وحدت سیاسی و وحدت ملی بر یکدیگر انطباق یابند.» (هابزبوم، ۱۹۹۲)

ناسیونالیسم در اروپا در قرون نوزدهم و بیستم با ادغام عقلانیت و احساسات گفتمان معنا بخشی را برای تحول در اروپا ایجاد کرد. (قوام، ۱۳۸۲، ص ۲۹۵). در نتیجه ناسیونالیسم به معنا وابسته است و این ناشی از رابطه ناسیونالیسم و دولت - ملت به عنوان گفتمان مسلط روابط بین الملل است. همچنین از طرف دیگر فضا یکی از مهمترین شاخص هایی بود که ناسیونالیسم را به عنوان فضای هویتی دولت - ملت ها مطرح کرد.

هاروی یکی از مهمترین عناصری که ناسیونالیسم را در قرن بیستم مسلط کرده بود را فضا می داند و اینکه ترکیب ذهنیت ناسیونالیسم با مکان به عنوان یک عینیت اجتماعی حول محور دولت - ملت شکل گرفت. (قوام، ۱۳۸۲، ص ۲۹۶) بنابراین ناسیونالیسم بیش از هر هویت دیگری در قرن بیستم قابلیت رشد داشته است.

مهمترین مفاهیمی که در طی این دو قرن در قالب گفتمان ناسیونالیسم اهمیت بسیاری داشتند هویت، مرز و شهروندی بودند. هویت مفهومی مرتبط با موجودیت است. در گذشته این مفهوم در ارتباط با خود معنا می یافت اما با ظهور دولت - ملت ها این مفهوم به یکی از ارکان اصلی آن تبدیل شد. هویت نسبت های محتمل را میان افراد ایجاد می کند. مهمترین کارکرد هویت در ایجاد پیوستگی و همانندی است و هویت ملی فراگیرترین و در عین حال مشروع ترین سطح هویت در تمام نظام های اجتماعی است.

هویت اجتماعی چارچوبی مشخص برای آشکار ساختن شباهت ها و تفاوت هاست که از طریق این فرایند، ارتباط معنادار و مستمر میان افراد امکان پذیر می شود. این نوع هویت باعث می شود تا افراد و جماعات در روابط

اجتماعی خود از افراد و جماعات دیگر متمایز شوند و حاصل آن، برقراری روابط و پیوند های هویتی و متمایز ساختن نظام مند نسبت های شباهت و تفاوت میان افراد و جماعات است. (جنکینز، ۱۳۸۱، صص ۵-۷)

در کنار مفهوم هویت، مفهوم شهروندی یکی دیگر از مفاهیم ناسیونالیسم است. ریشه های شهروندی در اندیشه های سیاسی قرن هجدهم و قرن بیستم و حقوق طبیعی و حقوق بشر و به عنوان عضوی از یک اجتماع سیاسی که دارای حقوق و وظایفی است مطرح شده است.

با شکل گیری دولت - ملت و تصلب مرزهای جغرافیایی و فیزیکی و در کنار هویت های ناسیونالیستی شهروندی معنای واقعی خود را بدست آورد. در یک تعریف متداول شهروندی رابطه میان فرد و دولت است که از این طریق هر دو نسبت به حقوق و وظایف متقابل به یکدیگر متعهد می شوند. (قوام، ۱۳۸۲، ص ۵۲)

شهروندی با توجه به چهار عنصر حقوق، مسئولیت ها، مشارکت و هویت قابل تعریف است. در گفتمان ناسیونالیسم این موارد در راستای یکدیگر معنا می یابند و نمایانگر رابطه فرد و دولت است.

در گفتمان ناسیونالیسم هویت و شهروندی در درون مرزهای فیزیکی معنا می یابند. مرزها با هدف تعیین حدود خارجی قلمرو یک دولت پس از تشکیل دولت - ملت ها ایجاد شدند. بنابراین مرزها مشخص کننده حدود تسلط دولت بر مردم خود برای اجرای قوانین است. از طرف دیگر مرزها به عنوان موانع ورود عوامل تنش زا نسبت به حاکمیت دولت عمل می کنند. (زرقانی، ۱۳۸۶، ص ۱۸۵)

به نظر می رسد در راستای جهانی شدن ناسیونالیسم به عنوان گفتمان مسلط در طی قرون گذشته قدرت تبیین کنندگی خود را از دست داده است. ناسیونالیسم در مواجهه با این تغییرات با دو مشکل اساسی روبرو شده است. محتوای ضد جهانی شدن ناسیونالیسم که با ایجاد نوعی خلاء معنایی قدرت و توانایی تبیین را از ناسیونالیسم گرفته است و دیگری تضادها در ماهیت ناسیونالیسم در سالهای پایانی قرن بیستم (قوام، ۱۳۸۲، ص ۲۹۷)، که دیگر توانایی پاسخگویی به مسایل پیش آمده را نداشت.

بنابراین می توان از فرانسایونالیسم به جای ناسیونالیسم سخن گفت، در وضعیت فرانسایونالیسم مفاهیم قدیم ناسیونالیسم دچار تغییرات اساسی شده اند و شکافی میان قدرت و معنا ایجاد شده است. در نتیجه این وضعیت مکانیسم های هویت ساز دولت ملی از بین رفته اند و پیوندهای سیاسی و ایدئولوژیکی و فرهنگی میان شهروندان و دولت از بین رفته اند و همچنین مرزها هم دیگر تصلب گذشته را ندارند و نوعی وابستگی متقابل میان دولت ها ایجاد شده است.

رشد گسترده فضای مجازی که یکی از پدیده های جهانی شدن است در تغییر این مفاهیم موثر بوده است. رشد رسانه های ارتباطی فضایی به موازات جهان واقعی ایجاد کرده است خارج از ساختارهای تثبیت شده زمانی و مکانی عمل می کنند. بنابراین در این فضا هویت شکننده تر شده است و کارکرد هویت سازی ایدئولوژی از بین رفته است. در این عصر هویت ها به هویت های چندگانه تغییر یافته اند. به دلیل قوت یافتن عناصر فراملی در عصر جهانی شدن هویت های فردی بیش از هویت ملی رشد یافته اند. این موضوع در فضای مجازی نمود بیشتری دارد. تمایل افراد به استفاده از هویت های فردی و گاه متضاد با هویت واقعی فرد و یا استفاده از چند هویت بطور همزمان در فضای مجازی و شبکه های اجتماعی تشکیل شده در این فضا با رشد و استقبال گسترده ای روبرو شده اند.

با رشد گسترده فضای مجازی در عصر جهانی شدن تعریف شهروندی و رابطه متقابل بین دولت و فرد از بین رفته است و شهروندی دیگر با ملیت تعریف نمی شود. در این وضعیت با محور قرار دادن فرد وی را مقیاسی برای ارزیابی